Egy alteregó vége

KIRÁLY FARKAS beszélgetése
BOGDÁN LÁSZLÓval

– Az interjúra készülve következetesebben utánanéztem az életművednek. Korábban is tudtam, hogy sokat írsz, de eddig nem láttam listába szedve a köteteid címét. Hihetetlenül hosszú a felsorolás. Hogy tudsz ilyen ritmusban írni?

– Ne feledd el, hogy idén lettem hetvenéves. Tizenkilenc éves koromban írtam az első versemet. (S azóta több-kevesebb rendszerességgel, de kitartóan írok. Lehetőség szerint minden reggel. Van, amikor egy oldalt, van, amikor tízet… Sokat is javítok, átírok, állandóan alakítom a szövegeimet…) Olyan társaságba kerültem akkor, Sepsiszentgyörgyön, amelyben megfordult Csiki László költő, Visky Árpád, Zsoldos Árpád színművészek, akik mindannyian írtak. Megkérdezték tőlem, hogy én is írok-e. Mondtam, hogy igen. 1967 áprilisában olvastam fel először előttük a verseimet. Nem öltöztem elég melegen, a találkozó pedig Visky Árpád albérletében volt, ahol egy csempekályha melegített volna, ám nem volt gáz, sem fa, ezért Visky szimbolikusan betett egy szál égő gyertyát a kályhába. Megfagyott a víz a szobában, olyan hideg volt. Így került sor az első versem felolvasására. Akkorra írtam meg a Halotti beszéd című versemet. Ez egy bizarr nemzedéki önvallomásnak indult. Az ő biztatásukra beküldtem az Igaz Szóhoz. Nem sokkal később bevonultam katonának. A kaszárnyában kaptam meg Székely János levelét egyszerre az Igaz Szó 1968. májusi számával. Közölték ugyan a verset, de rendhagyó módon, Székely János ugyanis írt egy pamfletet az akkor megjelent, óriási visszhangot kiváltott *Üvöltés* című antológiáról, *A selejt lázadása* címmel.

Nem szerette a beat-költőket. Én voltam a romániai magyar példa: egy fiatalember, aki Sepsiszentgyörgyön lázadt Amerika ellen! A pamfletnek is nagy visszhangja lett, be is kerültem a „köztudatba", mert Sütő András, Gáll Ernő, Szilágyi Domokos, Lázár László és Szőcs Kálmán is hozzászólt. Nehezményezték, hogy Székely név nélkül közölte a versemet, Lázár László azt is megkérdezte, hogy fizetett-e honoráriumot. Székely János kissé összezavarodott, az ügyből nagy vita lett. Kaptam kétszáz lej honort. Természetesen meghívtam az egész szakaszt a kocsmába. Rettenetesen elképedtek, amikor megtudták, hogy ezt a pénzt, amiből több liter rumot tudok venni, egy versért kaptam. Így indultam.

– *Nagy respektje volt az íróembernek, néhol még ma is van. Sorkatona voltál, vagy előfelvételis, „rövid" katona?*

– Sorkatona voltam. Börtönöket őriztünk. A rabokat milicisták őrizték, mi a börtönök körüli őrtornyokból figyeltük a homokkal gondosan leszórt terepet! Egy madár is nehezen repülhetett volna ki. Renitens magatartásom miatt hányt-vetett a sors, megfordultam többek közt Bukarestben, a Văcărești börtönnél, a tengerparton, majd a Fehér Kapunál.[1] 1968 augusztusának végére furcsa, háborús hangulat alakult ki, akkor szállták meg a testvéri országok Csehszlovákiát, Prága főterén feldübörögtek a tankok és a pszichopaták. Emlékszem, az öregebb milicisták elkeseredetten mondogatták, *vine Ivan, domnule, am belit-o.*[2] De Iván nem jött, engem pedig kiválasztott egy ezredes, a Vadu Oii-ban frissen létrehozott börtön parancsnoka, hát oda kerültem – ott akkor hétezer köztörvényes rab kezdte építeni a Luciu–Giurgeni hidat, ezt őriztük.

– *Nem biztos, hogy akkor szeretett téged az Isten…*

– Mindenesetre sokat tanultam. Én vételeztem a kaját – a raktár közös volt, az étrend nem: mást ettek a rabok, mást a katonák, mást a milicisták. Egy embertenyészet nyüzsgött körülöttem, körülvettek a történetek. Leszereltem, újságíró lettem, és írtam, egyre csak írtam, kis patetikus túlzással: bele akartam írni magam a jövőbe.

---

[1] Poarta Albă; az 1950-es években a területén működő fogolytáborban több mint 12 000 politikai elítéltet kényszerítettek rabmunkára.

[2] Uraim, jön Iván, megszívtuk.

– S ha azt mondom, a kommunizmusban a megírt szövegek talán egyharmada jelenhetett meg, nem sokat tévedek. Csaknem évente jelentek meg a könyveid, el sem tudom képzelni, mennyi írásod maradhatott kiadatlanul a rendszerváltás előtti időszakban.

– Rengeteg. A *Helyszínkeresések forgatáshoz* című első regényem 1974-fejeztem be, némi módosításokkal 1978-ban jelent meg. Közben írtam egy katonaregényt, *Majális* címen, ez máig kiadatlan, két alaptörténetéből később írtam két elbeszélést (*A beszélgető* és az *Eltávozás* csak 1999-ben jelent meg, *Ház a kopár hegyen* című könyvemben.) Utána írtam *Keresztút* című, terjedelmes regényem. Máig kiadatlan, egyik részletéből írtam később az *Agitátorok éjszaka* című kisregényem, 1996-ban jelent meg. Ezután jött a *Címeremben két hattyú*. 1980-ban meg is jelent, bizonyos sikere is volt. Tulajdonképpen eddigi legnagyobb vállalkozásom, a *Promenád, avagy a jobb kézre húzott kesztyűk városa* című regénysorozatom előhangja, afféle előtanulmány a regényciklushoz. Mellesleg megjelennek benne azok a hőseim, Hutera Béla borbély és képzelt hölgyfodrász, Ödön von Boticselli bűvész és illuzionista, akik minden prózai művemben szerepelnek, kivéve a *Bűbájosok*at (2005). Ez külön áll! A *Promenád*dal viszont ismét problémák voltak. A legnagyobb gond az volt: ki szerkessze? Szerkesztőim sorra vándoroltak ki. Végül 1988-ban a sokat próbált kézirat Egyed Péterhez került, aki megszerkesztette. Hosszas vajúdás után 1989 nyarán jelent meg. (A nagyváradi bemutatón rengetegen voltak, ez sokat elárul az irodalom akkori helyzetéről is.) Akkor éppen nem lehetett leírni a helységneveket magyarul. A kézirat már a nyomdában volt, amikor telefonált Egyed Péter, hogy utazzak fel Kolozsvárra, mert meg kell oldjuk a helyesírási problémákat. Kitaláltuk, hogy a városokat a nevük kezdőbetűje jelölje: K, mint Kolozsvár, Cs, mint Csíkszereda, S, mint Sepsiszentgyörgy és így tovább…

– Ha vártatok volna néhány hónapot, már nem kellett volna kijavítanotok…

– Írtam a ’90-es években *Az út* címmel egy Calvino-átiratot, *egy felháborító, egyelőre figyelmen kívül hagyott gyakorlat emlékére*. Egy téli éjszakán az utazó elindul Sfântu Gheorghéból Miercurea Ciucba… Meg is jelent a *Szentgyörgyi Demokritus* című kötetemben, később

pedig *Az önpusztítás módozatai* novellaválogatásban is. A *Promenád* megjelenése után, még az „átkosban", a besötétedő aranykorszakban kérdezte meg tőlem valaki egy interjúban, hogy miért isznak annyit a hőseim? Mennyit – kérdeztem vissza –, és mikor? És kik? Ugyanis az italozásoknak azokban a történetekben mindig, minden esetben megvan a maguk jól meghatározott funkciója. És itt óhatatlanul szólnom kell néhány szót az első történetről. Az *Egy reggel Puerto Ricóban* hőse, B. Szerémy Gerzson költő vélhetőleg azért iszik, mert szeret inni, mert megszokta, mert állandó kábulatra van szüksége – figyeljünk: soha nem teljesen józan, de a történetek folyamán nem is rúg be teljesen soha! –, mert csak így tudja elviselni élete állandó és nyomasztó kényszerpályáját, a siker hiányát, vélt vagy valódi vereségeit. B. Szerémyék italozása részben összefügg a hatvanas évek – 1969 nyarán indul a cselekmény, akkor írja a költőnk híres versét az ásásról – hirtelen felgyorsuló társadalmi mobilitásával, amit a hetvenes évek elején (a megyésítés utáni viszonyok, kapcsolatok, érdekhálózatok megszilárdulásával összhangban) bizonyos lelassulás követ majd! Egészen másképpen és másért italoznak a következő történetek szereplői, itt az ivás tulajdonképpen hangulati elem, megteremti a megfelelő atmoszférát az éppen esedékes sztori „zavartalanabb" elmondáshoz. A *Promenád* történeteiben a narrációs eljárás ugyanis legnagyobb részben a függő beszédre alapozódik, valaki valamit valakinek megvall, és a felemás vallomásokból bomlik ki a félmúlt, múlt és jelen „Bermuda-háromszögében" állandóan el-eltűnő történet. Eljutnak-e hőseid a nagy társadalmi célokig, vállalkozásokig? – kérdezték egyesek, akik tulajdonképpen mások voltak, nem azok, akik mi voltunk, meglehetősen provokatívan az 1989-es találkozókon. A „hős" és a „lejegyző" élete már eleve egy félresikerült vállalkozás, válaszoltam. Boticselli, ugye, aki regényt akar írni B. Szerémy Gerzsonról, a fiatal, szépreményű költőről, egy maszek fényképész segédjeként tényke-dik, ő hajtja fel a megrendeléseket, amelyek özönlenek, mert mindenki retusáltatni szeretné családi fényképeit. A költő pedig fertőtlenítő zootechnikus: az ásásról akar verset írni ő, aki soha nem ásott, és a kelleténél több legyet pusztít el az istállók fertőtlenítése során! Később viszont disszidál, és az utolsó előtti történet, a csak 2002-ben megjele-

nő *A szoros délben* idején tér vissza átmenetileg hazájába. Zenészként sikert sikerre halmoz az NSZK-ban, és arra akarja rávenni barátját, aki éppen Nyugatra költöző feleségétől búcsúzkodik, hogy írjanak vígoperát egy tizenhetedik századi tatárbetörésről. Boticselliben azáltal, hogy írni akar, hogy hőst teremt – olyat, amilyet – már megvan az az értelmiségi készség és képesség, hogy valamiképpen reflektáljon saját ellentmondásos helyzetére. Meg szeretné keresni önmaga neurózisának az okát. Így kezd hősei eltűnése után kutakodni a családi legendáriumban. Két nagy példaképe a két episztemé pólus: a megtartó és a kalandozásokra csábító erő reinkarnációi. Az egyik, a nagymama, már az első kötetben megjelenik, a démonikus dédapa, Ödön von Boticselli, a nagy bűvész és világhírű illuzionista *A késdobáló*ban (1991) jön majd. Boticselli Lajos sorsa e pólusok vagy példaképek vonzásában alakul éppen ilyenre, de azáltal, hogy ő már rádöbben: az élete csak amazok életének ilyen vagy olyan, mindenesetre jóval színtelenebb, sikerületlenebb, halványabb másolata, úgy gondolom, már lépett is egyet az önállósulás irányába. Ő is az autentikus létezésmód reményeit és esélyeit kutatja, valamilyen pozitív megtartó értékeket keresve a családi múltban és a vidék történetében, mert őt is sodorja a sűrű, hálószövésű depresszió, megérintik a rohanó század- és ezredvég világméretekben érzékelhető nagy, általános, emberi elbizonytalanodásai. Azon lehet azután vitatkozni, hogy a regények által rajzolt kép igazságos-e. Találó-e? Én bevallottan egy dologra törekedtem: legalább az önkörén belül hiteles legyen. Hőseim viszonyulnak egymáshoz, és hozzájuk is viszonyul a világ. Át lehet-e törni bizonyos determinációkat? – sorsukkal ezt kérdezik. Még közvetlenebbül: miért élnek így, ahogyan élnek? Miért nem találnak maguknak „pozitívabb" célokat? Mielőtt válaszolnánk, nézzünk szét magunk körül. Ezt a regényciklust a nyolcvanas években írtam, azóta a helyzet csak romlott. A regényt nyolc történetre terveztem, három könyvben jelent meg végül, majd jött egy iker-regény, a már említett *A szoros délben*. Egy tervezett új kiadásnál visszaállítom az eredeti sorrendet. Elbizonytalanodni 1990 után bizonytalanodtam el, legalábbis prózaíróként. Költőként viszont akkor találtam magamra. Valahogy nem találtam a „kulcsot" szép új világunkhoz! Két utazás között –utazni

is akkor kezdettem, mert már lehetetett – írtam egy hosszabb szöveget, de a *Holnap, avagy a végső búcsúk éve* csak 2009-ben jelent meg. Nem tudtam a jelenről beszélni, úgy éreztem, ha meg akarom érteni magam és a képből állandóan kimozduló világot, vissza kell hátrálnom a „rettenetes évtizedbe", így írtam meg *Az ördög Háromszéken*t (1997), a *Drakula megjelenik* című regényem (2002) és a *Hutera Béla utolsó utazásá*t (2007). Ezek összefüggenek. A magam ámokfutó dilettáns módján a mágikus realista kópéregény változatait szerettem volna megteremteni. (A *Bűbájosok* különáll, az egy szerelmi történet.) Színre lépnek régi hőseim, Hutera Béla és Ödön von Boticselli, akik a *Drakula* bizonyos fejezeteiben is feltűnnek. Ezután jött a másik nagy vállalkozásom, *A kintrekedtek* című trilógia (*Tatjána*, 2008, *A vörös körben*, 2010, *A két boldog fénygombolyag*, 2011), ezekben kilépek a „világszínpadra", vagyis a világtengerre, hőseim egy filantróp milliárdos hajóján utaznak, aki meg akarja szüntetni a világban a szegénységet, de a hősök számára nagyon hamar kiderül, hogy egészen mást akar! Erről nem itt és nem most – ez, kedves Farkas, egy külön beszélgetés tárgya lehetne.

– Eddig főleg a prózádról beszélgettünk, bár több műfajú szerző vagy, s mindegyikben jelentőset alkottál. Ezt többször el is ismerte a szakma, legutóbb idén nyáron a Román Írószövetség éves gáláján a nemzeti kisebbségek nyelvén írt művek kategóriájában díjaztak A vörös pók hálójában *című versesköteted kapcsán.*

– Igen. Az utolsó Vaszilij Bogdanov-kötetért.

– Jól értem: nem a legutóbbi, hanem az utolsó?

– Utolsó. Tíz év után végre befejeztem.

– Az erdélyi irodalom alteregói – így például Al. Nyezvanov, Al New vagy Jack Cole – a rendszerváltás előtt születtek, éppen valamiféle kényszerből – például a cenzúrát át lehetett verni az álműfordításokkal. Vaszilij Bogdanov viszont már az új világban lépett színre. Miért volt rá szükség? Hogyan került elő?

– 1998-ban KAF elkezdte írni az Asztrov-verseit. Asztrov egy Szentpétervárott élt orvos, aki számos írót kezelt, és rálátása volt a legnagyobb problémáikra. Egyik versét nekem ajánlotta, oroszra fordított nevem – Vaszilij Bogdanov – került az ajánlásba.

– *Kapva kaptál a lehetőségen…*

– Eltelt tíz év. Amikor a *Ricardo Reis Tahitin* című könyvemet fejeztem be, ami Pessoa alteregójának története versekben és egy regényben…

– *Bocsánat, hogy félbeszakítalak, de mondj valamit arról, hogy miért adtál az alteregódnak egy újabb alteregót, ráadásul a Pessoáét?*

– Valóban, a negyedik Bogdanov-kötetben, a *Ricardo Reis Szibériában* címűben a Pessoa-alteregóval ideiglenesen elviszem a Tahitin élő költőkommunát Szibériába, ahol megírják a verseiket, Bogdanovval közösen. Ezeket a verseket is természetesen Bogdanov írja, de ez sokkal bonyolultabb problémákat vet fel.

Elsősorban azért vágtam bele ebbe a kalandba, hogy írjam meg egy képzelt orosz költő képzelt életművét, valós díszletek között. Nyilván hosszú életet adományoztam neki, mindig mindent túlélt. Például időben távozott Szentpétervárról Szibériába, ahol egy nomád vogul törzshöz csatlakozott, és hét évig járta a feleségével és lányával együtt a törzs útjait. Közben megismerkedett a szibériai kis népek népköltészetével. Ez a világ nagyon furcsa hatást gyakorolt rá, sajátos rálátása lett az életére. A medve számára is leszállott az égből. Dupla, tripla tükrökben zajlik Bogdanov hősi élete. Énjei után nyomozva fedezi fel például hasonmásait. S itt megint van egy csavar: megírom kedves angol költőm, Robert Browning szentpétervári utazását. Valóban járt ott, ahol ő, a szerepjátékok költője találkozhatott rejtélyes orosz hasonmásával.

– *Valóban ez a Bogdanov-versek sajátossága. Más szerzőknél is megvolt a képzelt barát, de annak a képzeletbeli cimborája már nem épült fel. És ismét felvetem: te egy olyan korban hoztál létre egy alteregót, amikor már nem volt rá szükség.*

– Éppen ez volt a kihívás: hogy meg tudom-e teremteni. Hangsúlyozom, hogy a mindenkori reális szovjet díszletek közé, az orosz irodalomtörténetbe illesztettem be egy költőt, aki nem volt. Igyekeztem az életrajzát és a legendáriumát úgy alakítani, hogy beleférjen, hogy hihető legyen.

– A hitelességét erősíti, hogy van a hagyatékának gondozója is. Képzelt gondozója, nyilván.

– Unokája, Tatjána már Amerikában él, a Harvardon tanít, a szlavisztika professzora, de a korábbi orosz és szovjet viszonyokból annyit ért, mint bármelyik idegen. Amerikában született, egy demokráciában nőtt fel, elképzelhetetlennek tartja a szovjet kommunizmust, nem érti brutalitását, bornírtságait. A költő öreg korában – a verseskötet végén – eljut Amerikába, megismerkedik az unokájával, érdekes tapasztalatokra tesz szert. Egy adott pillanatban Orwellről beszélgetnek. A lánya, a veje és az unokája nem hiszi el, hogy számára ez nem abszurd, hanem reális regény. Ő átélte. *A vörös pók hálójában* kötetben nem véletlenül egy egész versciklus – kilenc szöveg – kapcsolódik Orwellhez, illetve az 1984 című regényéhez.

– Mi következik Bogdanov után?

– Az utóbbi években sorra haltak meg a barátaim: Técsy Sándor, Kátó Sándor színészek, Váradi B. László író. Mózes Attila halála is nagyon megrendített, Egyed Péteré különösen. Ha valaki elmondhatta volna, hogy teli bőrönddel megy el, elsősorban ő volt. Az utóbbi időben elkezdtem írni egy könyvet, aminek az a címe, hogy *Versszerű próza*, amely egy teljesen túlvilági – persze ezt a túlvilágit kissé ironikusan mondom – díszletek közt játszódik, egy nagy, sötét, másvilági erdőben, éjszaka, a szellemek, a kísértetek órájában, a főszereplő (én! sok kísérlet, kutatás, rejtőzködés után végre én!) találkozik 43 éve halott szerelmével, és a barátai árnyaival, szellemeivel, kísérteteivel. Felelevenedik az életük, benne az övé is. A tükörerdő, az én elburjánzása, megsokszorozódása mindig is izgatott, ebben a térben pedig nagyon jól működik. Nagyfokú teatralitást is szeretnék belevinni a szövegbe, valamifajta versekből álló vígoperának képzelem, ahol előbb-utóbb mindenki kiénekeli szólamát, noha a fákon túl, nem túlságosan messze, már egy másik világ van, zajlik a másvilági parti, ahova, reméli a narrátor, ő is eljut hamarosan, hiszen ott a helye.